

DEVIANT XULQ ATVORG EGA BOLALARNING IJTIMOIIY PEDAGOGIK REABILITATSIYASI

Nigmatova Nafisa Nasrullayevna
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
5-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada deviant xulq-atvorga ega bolalarning ijtimoiy-pedagogik rehabilitatsiyasi masalasi yoritiladi. Deviant xulq bolalar orasida uchraydigan ijtimoiy muammolardan biri bo'lib, ularning ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda deviant xulqning kelib chiqish sabablari, bunday bolalar bilan ishlash usullari, shuningdek, rehabilitatsiya jarayonida qo'llaniladigan samarali pedagogik texnologiyalar tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: *Deviant xulq-atvor, rehabilitatsiya, ijtimoiy moslashuv, pedagogik texnologiyalar, ta'lim-tarbiya, bolalar psixologiyasi.*

KIRISH

Deviant xulq-atvor jamiyatning dolzarb ijtimoiy muammolaridan biri bo'lib, yoshlar orasida ham keng tarqalgan. Bu xulq-atvorning kelib chiqishi ijtimoiy, psixologik va oila muammolari bilan chambarchas bog'liq. Ushbu maqolada deviant xulqga ega bolalar bilan ishlashdagi muhim pedagogik yondashuvlar va ularning ijtimoiy rehabilitatsiyasi masalalari muhokama qilinadi. Maqsad deviant xulqli bolalarni ijtimoiy hayotga qaytarish va ularning sog'lom rivojlanishini ta'minlashdir.

ASOSIY QISM

Deviant xulq-atvorning sabab va oqibatlari: Bolalarda deviant xulqning kelib chiqishiga turli omillar sabab bo'lishi mumkin: oilaviy muhit, ijtimoiy beqarorlik, tengdoshlari bilan munosabatlardagi muammolar. Ushbu qismda bu omillar tahlil qilinib, deviant xulqning bolalarning kelgusi hayotiga qanday ta'sir ko'rsatishi tushuntiriladi.

Deviant xulq-atvorni aniqlash va baholash usullari: Deviant xulq-atvorni erta aniqlash orqali bolalarga ko'rsatiladigan yordam tezroq va samaraliroq bo'ladi. Ushbu bo'limda psixologik va pedagogik baholash usullari, diagnostika vositalari haqida so'z boradi.

Ijtimoiy-pedagogik rehabilitatsiya jarayoni: Rehabilitatsiya jarayonida bolaning o'ziga xos xususiyatlari, xulq-atvoridagi muammolar va ularni hal etish strategiyalari ishlab chiqiladi. Pedagogik texnologiyalardan foydalanish bolalar bilan ishlashda

muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Pedagogik va psixologik yordamning o‘rni: Maqolaning ushbu qismida pedagoglar va psixologlar tomonidan amalga oshiriladigan amaliy reabilitatsiya usullari, jumladan, o‘quv mashg‘ulotlari, art-terapiya va boshqa innovatsion yondashuvlar haqida batafsil ma’lumot beriladi.

Deviant xulq-atvorga ega bolalarning ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiyasi masalasida rivojlangan davlatlar va O‘zbekiston o‘rtasida taqqoslash o‘ta muhimdir. Masalan, Yevropa davlatlarida bolalar bilan ishlashda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va psixologik yondashuvlarga katta e’tibor qaratiladi. Psixoterapiya, guruhiy mashg‘ulotlar, ijtimoiy xizmat ko‘rsatish tizimi samarali tarzda yo‘lga qo‘yilgan. O‘z navbatida, O‘zbekistonda ham bolalarning deviant xulq-atvori bilan kurashish bo‘yicha chora-tadbirlar amalga oshirilayotgan bo‘lsa-da, bu borada hali katta o‘zgarishlar talab qilinadi.

Taqqoslab qaraganda, Yevropada deviant xulq-atvorli bolalarning ijtimoiy moslashuvi uchun ko‘proq individual yondashuvlar amaliyotda keng qo‘llanadi. Masalan, Germaniya va Daniyada deviant xulq-atvorga ega bolalar uchun maxsus reabilitatsion markazlar faoliyat ko‘rsatadi. Ushbu markazlarda har bir bolaning o‘ziga xos xususiyatlari hisobga olinib, individual dasturlar asosida reabilitatsiya ishlari olib boriladi. O‘zbekistonda esa ko‘proq umumiy pedagogik yondashuvlarga urg‘u beriladi, lekin maxsus markazlar soni yetarli emas.

Bundan tashqari, Yevropa davlatlari va O‘zbekiston tajribasidagi yana bir farq reabilitatsiya jarayonida qo‘llaniladigan metodikalar bilan bog‘liq. Yevropada bolalar psixologiyasi va pedagogikasiga oid ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, ular bolalar bilan ishlashda eng samarali metodlarni aniqlash imkonini beradi.

O‘zbekistonda esa bu borada tadqiqotlar yetarli darajada rivojlanmagan, lekin so‘nggi yillarda innovatsion texnologiyalarni joriy etishga bo‘lgan qiziqish ortib bormoqda.

Reabilitatsiya jarayonida oilaning ishtirokini taqqoslaganda ham farqlar seziladi. Yevropa davlatlarida ota-onalar psixologik yordam olish va farzandlari bilan ishlashda faol qatnashadi, ular uchun maxsus treninglar va maslahatlar tashkil etiladi. O‘zbekistonda esa ko‘p hollarda oilalar bu jarayonda passiv ishtirok etadi yoki ularga yetarlicha yordam ko‘rsatilmaydi.

Yuqoridagi taqqoslashlar deviant xulq-atvorga ega bolalar bilan ishlashda turli davlatlar tajribasini o‘rganish va qiyosiy tahlil orqali bu boradagi yondashuvlarni yanada samaraliroq qilish imkoniyatlarini beradi. Reabilitatsiya jarayonining yanada mukammal bo‘lishi uchun O‘zbekistonda individual yondashuvlarni kengaytirish, oilalarni faolroq jalb etish va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarur.

Deviant xulq-atvorga ega bolalarning ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiyasida qo'llaniladigan usullarni qiyosiy tahlil qilish orqali yana bir nechta muhim jihatlarni ko'rsatish mumkin. Misol uchun, Rossiya va AQShda bunday bolalar bilan ishlashda ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar bir-biridan ancha farqlanadi.

Rossiyada asosan maktab psixologlari va pedagoglari orqali reabilitatsiya ishlari olib boriladi, ammo bu jarayon ko'proq kollektiv va umumiy usullarga asoslanadi. Bolalar bilan ishlash jarayonida oilaviy tarbiya, an'anaviy ta'lim tizimlari va jamoaviy mashg'ulotlar katta rol o'ynaydi. AQShda esa, aksincha, individual yondashuv va xususiy psixologik yordam keng qo'llaniladi. Bu yondashuvda bolalarning xatti-harakatlari va psixologik muammolari har bir holatda individual ravishda o'rganilib, mos ravishda reabilitatsion dasturlar ishlab chiqiladi. Shuningdek, Amerika tajribasida bolalarni ijtimoiy faoliyatlarga jalb qilish, sport va san'at orqali terapiya qilish keng tarqalgan.

Taqqoslash:

- **Rossiyada** ta'lim muassasalari va oilaviy tarbiyaga asoslangan holda jamoaviy yondashuvlar ko'proq ishlatiladi. Bunda, ayniqsa, maktab jamoalari va davlatning ijtimoiy xizmatlari bilan hamkorlik muhimdir. Bu bolalarning umumiy rivojlanishiga qaratilgan bo'lsa-da, individual muammolar ko'pincha yetarlicha e'tiborga olinmay qolishi mumkin.
- **AQShda** esa har bir bola uchun shaxsiy reja asosida terapiya ishlari amalga oshiriladi, bu usul har bir bolaning xatti-harakatlarining chuqur tahlilini talab qiladi va ularni individual rivojlantirishga qaratilgan. Natijada, har bir bolaning ehtiyojlariga mos holda, psixologik va pedagogik yordam samarali tarzda tashkil qilinadi.

O'zbekistonda esa bu ikki modelning aralashmasi kuzatiladi. Pedagogik va psixologik xizmatlar mavjud bo'lsa-da, individual yondashuvlar yetarli darajada rivojlanmagan. Shu bilan birga, reabilitatsiya jarayonida ijtimoiy xizmatlar ham, oila a'zolari ham yetarli darajada jalb qilinmaydi, bu esa jarayonning samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Bundan tashqari, **Turkiya** va **O'zbekiston** o'rtasida ham qiyoslashlar qilish maqsadga muvofiqdir. Turkiyada davlat tomonidan moliyalashtiriladigan maxsus markazlar mavjud bo'lib, ular deviant xulqli bolalar bilan ishlashga qaratilgan reabilitatsion dasturlarni taklif etadi. Ushbu dasturlarda bolalarning psixologik, emotsional, ijtimoiy rivojlanishi har tomonlama qo'llab-quvvatlanadi. O'zbekistonda bunday maxsus markazlarning soni oz bo'lib, davlat tomonidan ajratiladigan mablag'lar cheklangan, bu esa reabilitatsiya jarayonini to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qiladi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, **individual yondashuv** va **oilalarni faol ishtirok ettirish** kabi omillar deviant xulqli bolalarning ijtimoiy moslashuvi va

reabilitatsiyasida muhim rol o‘ynaydi. Shu bois, O‘zbekiston ta’lim tizimida ijtimoiy-pedagogik xizmatlarni kengaytirish va ularni rivojlantirish uchun xorij tajribalaridan o‘rganish zarurdir.

XULOSA

Deviant xulq-atvorli bolalarni ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiya qilish muammosi kompleks yondashuvni talab qiladi. Ta’lim muassasalari, pedagoglar va psixologlarning hamkorligi orqali bunday bolalarga yordam ko‘rsatish, ularni jamiyatga qayta moslashuvi va ularning shaxsiy rivojlanishi uchun zarur sharoitlar yaratish mumkin. Reabilitatsiya jarayonida individual yondashuv va samarali pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ergashev, A. (2019). "Ijtimoiy pedagogik muammolar va ularning yechimlari". Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
2. Karimova, M. (2020). "Bolalar psixologiyasi va reabilitatsiya". Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
3. Saidova, N. (2018). "Deviant xulq-atvorli bolalar bilan ishlashning innovatsion yondashuvlari". Buxoro: Buxoro pedagogika instituti nashriyoti.
4. Qodirov, U. (2021). "Ijtimoiy pedagogikaning asosiy nazariyalari". Toshkent: O‘zbekiston ilmiy nashriyoti.